

DIA VINDRÀ

ANTOLOGIA POÈTICA

RAMON MUNTANYOLA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Amb la col·laboració de:

Primera edició, juny de 2017

© Joan M. Pujals, per la selecció i el pròleg, 2017

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9883-905-0

Dipòsit legal: B. 9.212-2017

Imprès a Limpergraf, S.L.- Mogoda, 29-31
08210 Barberà del Vallès

Col·lecció dissenyada per: Jordi Avià i Blanca Hernández

Índex

Introducció, per Joan M Pujals.	5
Bibliografia essencial.	33
DIA VINDRÀ. Antologia poètica.	35
I. CAMPANAR DE PLATA, MIRADOR DEL MÓN.	37
Llocs i focs	39
La meva vila	40
El meu carrer	41
Paisatge d'estiu	42
Poble nevat	43
Mare de Déu de Siurana	44
Querol	45
Santes Creus	46
L'Aleixar	47
Alforja	48
Botarell	49
Nadala d'Escornalbou	51
La Febró	52
Maspujols	53
Prades	54
Nadala de Reus	55
La Selva del Camp	56
Mont-ral	57
L'Espluga de Francolí	58
Vimbodí	59

Nadala montblanquina	60
Vinaixa	61
Cabassers	62
Cornudella de Montsant	63
Miravet	64
Ave a la Mare de Déu de la Pineda	65
Nadala de Salou	66
Nadala del port de Salou	67
Tàrraco Àurea	68
El balcó de Tarragona	69
Arnes	70
Guimerà	71
Els Omells de na Gaia	72
Vallbona de les Monges	73
Canigó	74
Perpinyà	75
Mallorca	76
València	77
II. LA LLUM I EL CAMÍ	79
Antífona	81
Jo sóc la Nit	82
Nadala	84
Balada d'Epifania	85
Si em dius amor	88
Estampa d'anunciació	89
Himne	90
Viola, clavell i rosa	92
De l'amor i de l'oblit	94
Infants, ocells i nadeses	96
Pessebres	97
Goigs a Santa Maria de Poblet	101
Ofrena a Nostra Dona	104
El meu pessebre és el mar	108
Antífona dels assots	109
Salm de la passió	110
Quatrena del Viacrucis	112
Antífones	115
T'escollires una terra	116

III. SORTOSOS QUI HO VEURAN	119
Pàtria morent	121
La mar	127
La sardana universal	128
Dos sonets a Mallorca	131
Romiatge a Santa Maria de la Pau	133
La placeta d'en Canós	135
I negra sóc a Núria i negra a Montserrat	136
Sant Jordi	137
Francesc d'Assis	138
In memoriam	139
Pelegrins de terra endins	142
Invocació del camí	143
Fesomia del país	144
Les meves muntanyes	145
Cançó del rierol	147
L'enyor del bisbe	148
Elegia en el cinquantenari de la mort de mossèn Cinto	149
Himne Pontifical a Crist	151
En la mort del cardenal Vidal i Barraquer	154
El cardenal proscrit	155
Salm d'avui	159
Salm del servent de Jahvè	160

Introducció

En la figura de Ramon Muntanyola i Llorac (L'Espluga de Francolí, 1917 – Salou, 1973) es condensa i es sintetitza un dels grans corrents intel·lectuals, vitals i fins i tot polítics que travessen la Catalunya del segle xx: el catalanisme cristià. Un catalanisme entès com a projecte cívic i cultural, fonamentat en la llengua, que ho amara tot, i un catolicisme obert i compromès amb el món contemporani, colpejat d'una manera terrible a Catalunya a començament de la guerra civil, incòmode després amb les actituds dels vencedors de la guerra, respecte als vençuts i respecte al país. A aquesta síntesi tan valuosa en la figura de mossèn Muntanyola s'hi arriba per la suma, ben trenada, de quatre fils de continuïtat i d'acció, que s'alimenten mútuament, que construeixen la seva figura i que reflecteixen la història del país en una època convulsa i difícil, com ho són aquests gairebé seixanta anys de la seva vida, que va biografar amb tanta precisió Eufemà Fort i Cogul en el llibre *Ramon Muntanyola, testimoni de reconciliació* (1977).

El primer d'aquestes fils és l'esticament biogràfic, la biografia personal marcada per l'impacte dramàtic —especialment dramàtic en el seu cas— de la revolució del trenta-sis, de la guerra civil i de la postguerra imposada per l'autoritarisme franquista i pel seu rebuig als valors essencials de la catalanitat. El segon fil seria la seva biografia sacerdotal, la seva feina pastoral, des dels anys cinquanta sobretot, que en tantes coses prefigura primer i recull després l'esperit del Concili Vaticà II. El tercer —i ja hem dit que tots anaven trenats amb tots, i per tant possiblement per a mossèn Muntanyola aquest era de fet una part de l'anterior, de la seva tasca pastoral— el seu paper d'activista cultural i, en aquest

sentit, el seu compromís amb la llengua i la cultura catalanes. I el quart fil és la seva obra literària, els seus escrits, que inclouen la seva extraordinària — i tan significativa! — biografia del cardenal Vidal i Barraquer i una molt considerable obra poètica, aplegada en diversos reculls. El llibre que tenim ara a les mans és una expressió, en forma d'antologia, i per tant una tria parcial i subjectiva, d'aquesta activitat poètica. Se centra doncs en aquest fil constant de la figura de Ramon Muntanyola, que resta i que val la pena conèixer i valorar en el seu context històric. I que adquireix el seu ple sentit quan es trenca amb tots els altres.

Si haguéssim de buscar un *leit-motiv* present, sovint explícit, sempre implícit si més no, en la poesia de Ramon Muntanyola, seria l'esperança. Però aquesta esperança que amara els seus versos és de fet la que amara tota la seva vida i totes les seves actuacions. És un poeta de l'esperança, perquè era una persona de l'esperança. Ho era com a sacerdot, i llavors la seva esperança té aquest component de redempció i de vida nova. Ho era com a catalanista, amb la confiança de poder reconstruir el país després de la doble derrota que el seu món havia patit en la guerra civil. Poeta de l'esperança — i persona de l'esperança — inclou així altres consideracions que de fet són part de la mateixa cosa: poeta de la recuperació, poeta de l'amor a la terra, poeta de la tradició popular més senzilla, poeta de la reconciliació, poeta del perdó... L'esperança de qui escriu, en la mort del cardenal Vidal i Barraquer, ja en el setembre de l'any 1943, un moment on de ben segur hi havia ben pocs motius visibles per a l'esperança, a Catalunya, a Espanya i a Europa, dins i fora de l'Església:

Dia vindrà que dreçarem la testa.
El *Dies Irae* sonarà a protesta,
quan puguem dur-vos al pairal repòs.
I la Pàtria nostra, feta a trossos,
quan pugui donar terra als vostres ossos,
tornarà a prendre una ànima i un cos.

No és la seva una esperança passiva, no és que cregui que el dia que hauria de venir, vindrà inexorablement, al marge de la voluntat i de l'acció dels homes. Vindrà si fem allò que hem de fer, allò que cal fer perquè vingui. I una part important d'això que

s'ha de fer és perdonar. Una altra, recuperar i reconstruir. Així en la vida com en la literatura.

Vida i obra trenades

Com en totes les persones de la seva generació, i d'algunes altres generacions al voltant, la vida de Ramon Muntanyola està marcada per la guerra civil i pels seus efectes, que constitueixen el marc i el signe de puntuació essencial de la seva biografia. Havia nascut a l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà) el 2 d'abril del 1917, en una família modesta, propietària de la petita merceria que regentava, i profundament religiosa. Era el cinquè de sis germans i tota la seva formació es mou en aquest món, entre l'Espluga, la família i l'ensenyament religiós: parvulari i primària a les Carmelites, escolà a la parròquia i als deu anys postulant de paül a Bellpuig d'Urgell. L'any 1932, amb quinze anys i els estudis fets de llatí i humanitats, es trasllada al noviciat que el paüls tenen a Mallorca. Hi hauria d'estar dos anys, però quan ha de començar el segon, i té per tant setze anys, decideix no continuar el noviciat i començar la carrera del clergat secular. És una vocació decidida: deixa Mallorca i ingressa al Seminari Pontifici de Tarragona. Probablement és en aquesta època quan comença a fer versos, de temàtica religiosa. Els primers que se li coneixen del cert són del 1934, amb disset anys, per tant. A començament del 1936 recita en una vetllada al seminari "La sardana universal", un poema festiu, juvenil, un punt ingenu, que sembla voler descriure un món immutable, amb les seves contradiccions, les seves esperances i les seves pors, amb tots els actors del gran teatre del món, on no hi ha res de nou sota el sol.

Ballà el món, resignat, la sardana.
La contemplen la lluna i el sol:
l'una porta el punteig de la dansa,
l'altre canta sens fre ni control. (...)
Ara es tomba a la dreta i a l'esquerra,
Ara es gira i es torna a girar
i esperona la cobla celeste
amb empena de braç sobirà.

Podríem dir que a mitjan dècada dels trenta, els fonaments de la vida de Ramon Muntanyola ja estan posats. Els dos principals: el sacerdoci i la poesia. En català, naturalment. Amb arrels a la tradició popular i familiar. Tot sembla previsible, decidit, com en la sardana universal del seu poema. Però arriba la guerra. I tota aquell món que semblava previsible, i aquella vida que semblava perfectament orientada, pateixen un trasbals dramàtic i extraordinari. El juliol del 1936, els seminaristes de Tarragona fan un curset d'estiu a la Seu d'Urgell. El dia 26 de juliol, arriben uns milicians, escorcollen i maltracten als seminaristes i al final decideixen enviar-los a Tarragona en uns camions. El camió en el que viatja Muntanyola és interceptat en el trajecte i els envien a la presó de Lleida, on passa unes setmanes amb els seus companys i altres clergues retinguts, entre ells el bisbe. En aquests dies, temen constantment per la seva vida i veuen endur-se molts dies altres presos —entre ells, sacerdots— per ser executats. Finalment, i gairebé per atzar, se'ls enduen a Tarragona, al vaixell "Rio Segre" que fa de presó al port. Allà té notícia que han estat assassinats els seus professors al seminari, però no en té cap del que pugui haver passat a la seva vila, on ha deixat la família. El deixen anar relativament aviat, i se'n torna a casa, a l'Espluga.

El que podria haver estat el final de l'impacte de la guerra en Ramon Muntanyola és, de fet, només el començament. Mentre ell era a les diverses presons, a l'agost del 1936 el comitè revolucionari havia cridat el seu pare per declarar. El fill gran, no el va voler deixar anar tot sol. Tots dos foren assassinats aquella mateixa nit a la carretera de Reus a Montblanc. En el mateix període, havia estat assassinat també un oncle d'en Ramon, germà de la seva mare. Era evident que en Ramon no es podia quedar a l'Espluga —la seva família tampoc— i que la seva lleva seria cridada ben aviat. Decideixen marxar. Primer a Barcelona, amagats a una casa discreta de Gràcia. Després, per vies diverses i en circumstàncies sovint dramàtiques, cap a Mallorca, via Marsella. Allà va reprendre els estudis eclesiàstics, va fer amistats també literàries —entre elles, Francesc de Borja Moll, Llorenç Riber i Maria Antònia Salvà— fins que va tornar a Tarragona el setembre del 1939.

Aquest període de només tres anys, amb la mort del pare i el germà, l'exili, els efectes de la revolució del trenta-sis i de l'ocupació franquista del trenta-nou, és relativament breu, dins d'una biografia de cinquanta-sis anys, però absolutament crucial. Ho

és pels efectes polítics. Ho és també pels efectes personals. Però, curiosament, té un reflex relativament escàs en la seva obra poètica. No esdevé un tema recurrent, al contrari. I precisament és aquesta absència, volguda, triada, vinculada al meu parer amb un objectiu humà, sacerdotal i cultural de reconstrucció, de reconciliació i de perdó, el que resulta més impactant i significatiu. Aquesta terrible peripècia personal, familiar i col·lectiva només hi apareix com a fons en tots els textos poètics i biogràfics que dedica al cardenal Vidal i Barraquer i d'una manera escadussera en el conjunt de la seva producció literària. Diria que només apareix com a tema central, amb una gran ambició, en un poema: "Pàtria morent, elegia. Catalunya! Catalunya! Octubre 1936".

Escolta, oh Catalunya!
Escolta, pàtria mia!
Si dintre teu hi nia
encara un raig de llum...

En aquest poema, èpic, profètic en el seu to, diríem que obertament bíblic, Ramon Muntanyola demana a Catalunya que reaccioni, que reprengui allò "que ofegar intenta / d'infern el negre fum". És un poema escrit des de la fe, però sobretot des del patriotisme. Parla a Catalunya. Reclama el retorn a la fe. Es revolta contra la persecució religiosa, sense mai personalitzar-la, sense esmentar els estralls que ha fet sobre la seva vida i la seva família. És un poema, com correspon a la situació, que evoca les lamentacions de Jeremies davant de la perspectiva de destrucció d'un món que ha estat el seu, i ho fa amb tota la tinta negra que la situació li dicta. És un poema que comença desolat, entristit, dolgut. Demana al país que escolti —i no farà servir mai més aquest concepte, ni explícitament ni implícitament— el seu "tètric cantar". Mai més el cantar de Ramon Muntanyola serà tètric, mai més li escaurà aquest adjectiu. Però és el que es correspon a la circumstància, al moment:

Atén, amada terra!
els planys, les elegies,
en què en aqueixos dies
de dol i de tristor,
un fill que et vol esclata,

un fill que té gravada
al cor, per cisellada
de pàtria, santa amor.

Però aquest poema, l'únic que dedica d'una manera total i explícita a la tragèdia de la guerra, escrit des del dolor i del temor, està escrit també des de l'esperança. Com si escrivint-lo, en el seu moment, Ramon Muntanyola volgués tancar-hi tota la vivència dramàtica i proposés ja el que vindrà després, en la seva vida i la seva obra, la reconstrucció, des de l'esperança. És un poema desolat, però no desesperat. És el resum de la poesia de dolor, però és també l'inici de la poesia de l'esperança. I acaba profundament esperançat, com un repte.

Oh sí, pàtria estimada,
volguda Catalunya!
La teva espasa empunya,
castiga el fill rebel
i ensems treballa i prega. (...)
Tal volta en futurs segles,
els teus dies de glòria
—de permanent memòria—
encara tornaran.
Nosaltres no els vam veure,
però sabem com eren:
“Sortosos qui ho veieren,
sortosos qui ho veuran”.

D'aquesta estrofa final, que demana a Catalunya, en termes patriòtics més que no pas religiosos, que avanci, treballant i pregant, només hi ha un vers que caducarà ben aviat, que ja no tornarà a sortir, en concepte, mai més: “castiga el fill rebel”. Els altres esdevenen divisa del que vindrà, eclesiàsticament, culturalment i patriòticament: “Sortosos qui ho veuran”. Però haurem de treballar perquè ho vegin. I, dirà després, més en la vida que en els versos: també haurem de perdonar. Ramon Muntanyola va dir la seva primera missa, el març del 1942, després de diversos retards i peripècies. La seva mare hauria volgut que fos un funeral a l'Espluga pel pare, el germà i l'oncle assassinats. Segons la biografia, a Ramon Muntanyola li va fer por que una missa a l'Es-

pluga revifés els odis i els enfrontaments del temps de la guerra, com explica el canonge Nolla, remogué “el sediment llotós de sang i odi, rancors i venjances, malícies i tropells, acumulat des del 1936 ençà”. Va ser finalment una missa a Cervià de les Garrigues, el poble de naixença del pare. Començava llavors en tots els sentits una vida nova, que no era ben bé la continuació de la vida imaginada abans del trenta-sis, perquè pel mig hi havia hagut una guerra i moltes morts pròximes. Però que n’intentava reprendre l’esperit, sabent que la reconstrucció passava inevitablement per la reconciliació. I la reconciliació, pel perdó.

Aquesta certesa, basada en la necessitat patriòtica de la reconstrucció, i també en una ètica cristiana del perdó, va tenir un exemple encara més esborronador en un fet que explica Josep Iglésies a la *Miscel·lània Mossèn Muntanyola* (1974) i que recull també Eufemià Fort a la seva biografia. Després d’uns anys d’exili, va tornar a Catalunya el principal executor dels assassinats del pare i el germà de Ramon Muntanyola. En arribar, va ser empresonat i sotmès a judici, i el jutge va demanar la compareixença com a testimoni de l’acusació de mossèn Muntanyola. L’arquebisbe el va pressionar perquè hi acudís. La seva resposta va ser: “La llei de Crist m’obliga a perdonar. No hi acudiré. Sóc conscient del que significa la sotana que porto.”

Aquesta voluntat de perdó, que va expressar personalment també a la mare de l’acusat, no era per tant una idea abstracta. Arribava a allò més personal i íntim. El perdó, des de la seva vocació sacerdotal, era per a mossèn Muntanyola una obligació moral i, a la vegada, un programa per a l’Església, la societat i el país en reconstrucció.

Construir amb les paraules

Si tota reconstrucció demana enfortir els fonaments, els anys quaranta són per a la vida i l’obra de mossèn Ramon Muntanyola el temps dels fonaments. Com a sacerdot, com a ciutadà i com a poeta. L’any 1942 va ser nomenat vicari de Guimerà i encarregat de la parròquia de Ciutadilla, i dos anys després, vicari de Santa Maria de Montblanc i encarregat de la parròquia de Prenafeta. És l’inici de la seva vida pastoral. “Recordo les seves predicacions, de fort contingut social, ja als remots anys quarantes i cinquantes. Se

sentia germà de tots, sense claudicar mai”, dirà d’ell l’arquebisbe Pont i Gol. En aquells temps visitava amb freqüència el seu poble, l’Espluga de Francolí, on vivien la mare i la germana: “En una d’aquestes anades a la seva vila nadiua s’escaigué que, predicant, des de la trona, proclamà ben clarament i fortament, que *perdonava tothom*, tot referint-se als causants de la seva inguarible tragèdia familiar. Sabem que es produí un silenci impressionant i que la commoció fou profunda i general”. Mentrestant, l’any 1943 arriba la notícia de la mort del cardenal Vidal i Barraquer, en el seu exili de Suïssa, i mossèn Muntanyola escriu un sonet, “En la mort del cardenal Vidal i Barraquer”, que ja hem esmentat abans, i que és tot un manifest i tot un programa:

Llençat del soli per la turba impia
i per fills vostres incomprès, proscrit,
una terra estrangera us acollia
i un auster claustre us donà taula i llit.

Tenim, doncs, els fonaments posats del que serà la vida i l’obra de mossèn Ramon Muntanyola. La feina pastoral oberta i compromesa. La voluntat de perdó i de reconciliació, és a dir, d’esperança. I finalment la represa d’una vocació poètica: en aquest període va escrivint, de vegades poemes festius i humorístics, de vegades elegies per als amics morts, de vegades composicions religioses. I ja en aquesta època té la voluntat d’aplegar aquests poemes en un llibre. No és senzill, un llibre en català en aquells moments. Ni tan sols de temàtica religiosa. Sabem pel seu biògraf Eufemià Fort que al voltant de l’any 1943 ja li rondava pel cap publicar el llibre que seria, un parell o tres d’anys després *Ànima endins* i que, davant les dificultats, s’interessava per l’estratagema amb el qual altres autors havien publicat en aquells anys llibres en català: posar-hi un peu d’impremta fals, anterior al 1936. En alguns casos, malgrat aquest peu d’impremta, en els llibres s’arribaven a narrar esdeveniments passats amb posterioritat a l’any 1939! En qualsevol cas el llibre es va publicar per l’any 1946, amb una dedicatòria “a la bona memòria dels meus difunts pares” (la mare feia poc que havia mort). Va haver-hi una segona edició, dos anys després, amb petites correccions. Comparteixen el primer poema, on la confrontació entre la nit i la llum —de tan llarga tradició poètica— pot tenir lectures i interpretacions diverses i

confluents, des de la més decididament espiritual a la més conjuntural i social, en temps inequívocament de foscor i amb la permanent esperança de la llum, que ha de posar fi a la nit del present, individual i històric:

Jo sóc la Nit, la Llum ets Tu.
Jo sóc la Nit que espera l'alba. (...)
Tremo del dol de portar al pit
tota la fosca i la mentida,
i de saber, sortosa Nit!
que has de morir en clarors de dia.
Has de morir, Nit del pecat,
Nit de la mort i del desvari.
Has de morir dintre el combat
amb la llum roja del Calvari.

No és la funció d'aquesta breu introducció a l'obra poètica de mossèn Ramon Muntanyola repassar amb detall la seva vida pastoral, que el va portar a diverses poblacions, sobretot del Camp de Tarragona, al llarg dels anys, en circumstàncies molt diverses. Només subratllar, altra vegada, que es va trenant de manera indissociable amb l'obra poètica mai abandonada. I que en molts casos una explica l'altra, fins al punt de configurar aquesta llarga trajectòria cívica i cultural que va des del final de la guerra fins als anys setanta i que esdevé una de les claus per entendre la història contemporània del país: la que porta a l'Església catalana (i, sobretot, al seu sector més avançat i compromès amb el país i la llengua) de ser percebuda com una aliada i beneficiada del règim franquista a esdevenir la creadora dels espais de llibertat i de canvi social i cultural més útils i duradors. Els anys quaranta, mossèn Muntanyola exerceix la seva tasca pastoral a Farena, Rojals i Mont-ral, i després als Omells de Na Gaia, mentre va escrivint poemes, dedicats a persones i llocs que aplegarà en llibres posteriors.

En aquesta trajectòria del catalanisme cristià, ja començada als anys quaranta, que mossèn Muntanyola encarna, entorn del seu pas pels Omells de Na Gaia es produeix un episodi enormement significatiu. El novembre de 1947 mossèn Muntanyola va promoure l'edició de "La veu de la parròquia", la primera publicació periòdica íntegrament en català després de la guerra, amb un

tiratge que arribà als sis mil exemplars —repartits en parròquies de Catalunya, País Valencià i de les Illes Balears-, i que va anar agafant volada i prestigi, fins que l'any cinquanta, després de 84 números, per decisió del cardenal Arriba y Castro, va deixar de publicar-se i va ser substituït per una “Hoja diocesana”, en castellà. Gairebé immediatament després, mossèn Muntanyola va promoure la publicació des de la parròquia de la revista mensual “Ressò”, que va anar també creixent fins a esdevenir una revista d'informació literària, molt esperada i de molt èxit, que anava més enllà de la parròquia, que finalment es va arrelar a Barcelona i que Josep Massot i Muntaner considera un precedent directíssim de “Serra d'Or”. En sortiren dotze números i tingué entre els seus col·laboradors Maurici Serrahima, Pere Ribot, Joan Triadú... El 1952, el darrer número de “Ressò” fou segrestat per la policia. Com a conseqüència d'aquesta iniciativa, el cardenal Arriba y Castro nomena Muntanyola “capellán adjunto de la Casa de Ejercicios de la Selva del Camp”, eufemisme que no ocultava tota la crueta de la sanció jeràrquica, un càrrec buit de tot contingut i que el deixava en una difícil situació econòmica, que serveix per allunyar mossèn Muntanyola dels Omells, de la feligresia i de l'acció pastoral. És un xoc entre dues concepcions de l'Església, del país i de la cultura, clau per entendre l'evolució que es produiria en els anys següents en tots tres àmbits.

Al llarg de tota una dècada, fins a finals dels cinquanta, podríem dir que mossèn Ramon Muntanyola, des de l'exili no pas geogràfic sinó conceptual de la Selva del Camp, va fent la seva feina per aspersion. D'una banda la pastoral: predica gairebé a totes les troncs del bisbat i a algunes de fora i esdevé una referència per a tot un món eclesial en construcció. Un món que té un paral·lel literari i cultural: tot un teixit de complicitats i amistats, que anirà tractant, incrementant i mantenint en tot el país i més enllà. Unes complicitats que es fonamenten també en una actitud que en aquells anys resultava particularment insòlita: la voluntat de crear ponts entre creients i no creients, de propiciar punts de trobada amb sectors intel·lectuals externs al pensament cristià. D'altra banda, d'una manera discreta, va construint la seva obra literària, amb una expressa voluntat de senzillesa. En aquest període, publica goigs, versos més o menys circumstancials i poemes, com els que aplega l'any 1948 a *Infants, ocells i nades*, d'una senzillesa volguda, gairebé destinats als infants, on

comença a dibuixar d'una manera clara una trilogia plenament connectada entre fe, memòria i terra, amb la tradició nadalenca com a fil conductor. Com si la feina de reconstrucció d'un món que s'havia imposat demanés enfortir els fonaments de la pròpia infantesa, dels vells temps d'abans, les seves arrels més populars:

Infants, ocells i nadales,
verd de molsa i romaní.
Estels, pastors i primales,
blancúria de neu que iguales,
la muntanya i el camí.

Però aquest temps també és el d'una altra mena de creació poètica que, en paral·lel a la vida, té per centre el pelegrinatge, el romiatge, l'anar de lloc en lloc per la terra, mogut per la vocació i per l'esperança. Així publicarà l'any 1959 a Barcelona el poemari *Romiatge per la terra*, que dedica als amics que li havien regalat un calze amb l'encàrrec d'alçar-lo "quotidianament per la Fe del meu Poble". Les dues majúscules de l'endreça són significatives. Com ho és el fet d'enllaçar-les en una sola frase, sota un mateix verb, actiu, esperançat: el verb alçar. El calze duia gravat un mapa dels Països Catalans i una cita de Ventura Gassol: "El tinc alt per Catalunya / i per tots els catalans". També és significativa la presència contundent de la paraula terra en el títol. La terra que és la seva terra i que agafa protagonisme en el llibre, que ja havia tingut d'una manera incipient en creacions anteriors, però que aquí esclata obertament. Terra i fe. I el poeta com a pelegrí, com a romer.

Pelegrins de terra endins,
camineu lleugers de passa,
que és temps d'enfortir la raça
entre rouredes i pins.

És un llibre on gairebé cada racó de país trepitjat, en pelegrinatge, obté un precís retrat poètic, de vegades amb una punta de sornegueria, sempre amb tendresa i, és obvi, amb amor. Sobretot tots els paisatges del seu romiatge pastoral al llarg de la dècada. El camí de romiatge és tan un camí físic, terrenal, com conceptual, tan pastoral com cívic i que prepararà l'esclat

sorprenent dels anys seixanta, quan tot allò que ha estat caminat esdevé visible, tan a l'Església com al país.

Que Déu te guardi, camí,
penyora del pelegrí,
navili de l'esperança.

Aquesta esperança caminada portarà a l'església a l'esperit ja intuït i en un cert sentit avançat del Concili Vaticà II, i portarà al país a la represa cultural i política dels anys seixanta. A mossèn Ramon Muntanyola el portarà a Salou.

Un món que es fa visible

La dècada dels seixanta i els inicis dels setanta són, probablement en tot el món, però d'una manera molt especial a Catalunya el temps d'un gran canvi. Canvi en els costums, en les mentalitats, en la vida de cada dia. Potser el canvi més gran de tot el segle. Per mossèn Muntanyola comencen amb un canvi personal profund: tancant aquella mena de desterrament conceptual a la Selva del Camp, el febrer del 1960 és nomenat ecònom de la parròquia de Santa Maria del Mar de Salou, amb una feina pastoral, per tant, concreta i complexa, que encara ho serà més al llarg de la dècada següent. Després del pelegrinatge, Salou és una mena de lloc d'arribada, on restarà fins a la mort. I viurà els canvis de la ciutat, des d'una perspectiva pastoral, amb intensitat i amb força. Com a predicador, és escoltat i valorat, també discutit. Veient els canvis socials en la població, encarrega un estudi pioner sobre els efectes pastorals del turisme i és el primer en oferir misses en les diverses llengües dels turistes que vénen de fora.

Però probablement si haguéssim de triar un esdeveniment que marca aquells anys seixanta i que impacta en la vida —i en la poesia— de mossèn Ramon Muntanyola, aquest seria el Concili Vaticà II, entre els anys 1962 i el 1965, i la profunda renovació que genera en l'Església de tot el món. Al costat d'aquesta renovació colossal, a l'Espanya franquista provoca igualment reaccions i tensions. L'any 1966 és el de la manifestació de capellans —una expressió que en ella mateixa hauria semblat un oxímoron als inicis del règim— i de la campanya a favor del nomenament de

bisbes catalans. Són anys de canvi i d'excitació. Mossèn Muntanyola és, en un cert sentit, conciliar abans del concili, i en general veu en la iniciativa de Joan XXIII i en les seves conclusions una confirmació de la seva visió del paper de l'església. Els anys seixanta són, doncs, els d'una represa pública de la catalanitat i els d'una renovació profunda de l'església, que la porta a xocar parcialment —perquè no sempre hi participa tota la jerarquia—, però frontalment, amb l'esperit del règim franquista. Els anys de Salou de mossèn Muntanyola són els anys en els que pot participar plenament, d'una forma activa i combativa, en totes dues coses.

Aquest clima influeix també sens dubte en la seva poesia. A començament de la dècada ha publicat *Eixàrcia*, una antologia poètica on recull textos publicats i d'altres no apareguts en llibres anteriors, i que des del punt de vist formal i temàtic continua en la línia especialment d'*Ànima endins* i, en una menor mesura, de *Romiatge per la terra*. Serà l'últim volum de poesies que publicarà en vida. Després de la seva mort, l'any 1976, es publica a Salou el volum *Antífones*, que aplega textos d'aquesta naturalesa publicats en els anys quaranta a "La Veu de la Parròquia" dels Omells de na Gaia. El 1982, L'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV edita *Llocs i focs*, un ampli recull dels poemes de referència geogràfica concreta de mossèn Muntanyola. Una selecció dels textos inèdits d'aquest llibre li havia valgut, pòstumament, el títol de Mestre en Gai Saber en els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili que tingueren lloc a Mèxic l'any 1973. I, finalment, l'any 1998 apareix *l'Obra poètica* a Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que recull gairebé tota la producció en vers de mossèn Muntanyola, aplegada per Albert Manent i amb un pròleg de Climent Forner.

Podríem dir que la publicació d'*Eixàrcia* tanca un cicle. Mossèn Muntanyola continua escrivint poemes en aquesta línia, festius en alguns casos, epigramàtics o descriptius en d'altres, goigs i antífones. Però l'impacte de l'esperit del temps, del Concili i del clima que l'envolta, apareix en poemes concrets, que l'autor valora especialment, perquè de fet els presenta als certàmens poètics més importants del moment. L'any 1968, guanya la viola d'or i argent dels Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili, que se celebraven a Zuric amb el poema "Salm d'avui" que representa un canvi fonamental en el to, la temàtica i fins i tot el vocabulari i la forma dins de la poesia de mossèn Muntanyola. Un poema

que busca, com diu el seu títol, lligar amb el propi temps, amb una quotidianitat aspra i efervescent. Ja des del mateix lema: “Per Biafra i Vietnam”. Les dues guerres del seixanta vuit, que són guerres que arriben retratades i filmades, cada dia, amb tot el seu dramatisme.

Només veiem el Crist d’ahir!
La teva fe no és estantissa?
I el Crist d’avui, que m’és veí?
Que m’és company, no pas de missa
ans de treball i de presó
—potser explotat entre rosaris
o faramalles de sermó—
i fet notícia, pels diaris,
de subvertir l’ordre establert:
el Crist d’avui, aquest no compta?

El capgirament poètic és total. La veu ha canviat, en un esforç per adaptar-se al temps. Si comparem els poemes dolços i infantils de *Infants, ocells i Nadales*, publicats vint anys enrere, amb aquest crit irat i contundent ens adonarem de l’evolució ideològica, però també literària, no tant sols de Ramon Muntanyola, sinó de bona part del seu món, del catalanisme cristià (o del cristianisme catalanista!). Ho trobem també en els poemes que en aquell mateix moment dedica a la memòria del Cardenal Vidal i Barraquer, de qui ja està escrivint llavors la biografia vindicativa. En parlarem més endavant. És una poesia combativa, interpel·ladora, fins i tot un xic geniüda, com era el mateix mossèn Muntanyola. Quatre anys després, ja en plena malaltia, en el poema que guanya la viola d’or i argent dels Jocs Florals a l’exili de Ginebra (uns jocs florals que van comportar una multa governativa per a tots els que hi van assistir des del país), el to s’ha amorosit una mica. Aquest és el *Salm del servent de Jahvè*, més espiritual en la seva arrancada:

Aquesta és la meva fe,
una fe senzilla i clara:
Jo crec que el Noi de la Mare,
l’humil Servent de Jahvè,
és la Paraula del Pare

transmesa a la Humanitat,
el Verb fet Carn i Ferida
per on esbotza la Vida,
la Joia i la Llibertat.

És un *credo* un pèl metafísic, potser, però també contundent. Hi ha l'arrel popular, el Noi de la Mare. Hi ha l'exaltació de la vida, la joia i la llibertat, com a proposta. I en el mateix poema hi ha també estrofes combatives, sarcàstiques, tot i la cuirassa formal:

I Tu, Servent de Jahvè,
condemnes aquella fe
ritual, estricta i "bona".
L'arribes a maleir
i prefereixes la dona
de mal viure o el veí
"impiadós" o pirata
per damunt de la beata
que té llengua d'escorpí.

El capellà de Salou, postconciliar i un xic revolucionari, que les canta clares, treu el cap en el poema. És pràcticament el darrer mossèn Muntanyola. El camí s'ha fet gairebé sencer. El trànsit ha estat llarg, des del dolor de l'Espluga al brogit de Salou. Però l'ha fet. Ha anat construint el que volia construir, esperançat, des que havia escrit aquell "Dia vindrà". No ha vingut del tot, però és a prop. Molt més a prop que abans. A mossèn Ramon Muntanyola li diagnostiquen una leucèmia l'any 1970, mor l'any 1973, reconegut i valorat pels qui l'han conegut. En paraules del seu biògraf, en olor de multitud. Amb l'estimació de la gent que l'envoltava, el reconeixement i l'estimació dels seus amics, compromesos amb ell, com ho va estar fins a l'últim moment qui va ser un dels seus protectors, el també espluguí Lluís Carulla. Deixa una bona memòria, una empremta pastoral i cívica i una obra poètica. Que en el fons són la mateixa cosa. Una obra poètica que forma part d'aquest camí i que la podem llegir com el testimoni d'un temps, però també com un exercici de creació, amb el seu paper precís en la tradició poètica catalana.

La referència verdagueriana

Quan l'any 1952 mossèn Ramon Muntanyola escriu la seva "Elegia en el cinquantenari de la mort de mossèn Cinto", no tant sols està fent un homenatge sentit i sincer a Verdaguer, està proclamant al mateix temps l'arrel de la seva poètica. Ens parla del que feia Verdaguer, però també al mateix temps del que ell mateix voldria fer. És obvi que la poesia de Muntanyola és dins del que podríem anomenar el gran corrent de la poesia sacerdotal catalana del segle xx, però aquesta poesia sacerdotal incorpora tradicions estètiques i objectius literaris molt diversos, fins i tot contradictoris. Sent poesia sacerdotal, no és ben igual Verdaguer que Costa i Llobera, posem per cas. Mossèn Ramon Muntanyola fa la lloança apassionada i sentida de l'obra verdagueriana i al mateix temps se situa en la seva estela. I, ho anirem veient, entre la diversitat també dins de l'obra de Verdaguer, se situa en la tradició de la seva lírica més que no pas de la seva èpica, tot i que quan calgui, quan les temàtiques triades ho exigeixin, l'èpica verdagueriana també influirà, formalment i retòricament, en l'obra de Muntanyola. Per tant, el primer elogi cap a Verdaguer és líric. És un elogi al Verdaguer que canta, i el verb cantar hi té un dring fresc i gràcil, alegre i aparentment senzill:

Cada vegada que et cantem
la teva mel ens omple el llavi,
i més mengívol és el pa
negre i eixut de cada dia...
Avui ningú no sap cantar
sense la teva poesia.

Cantar, però a què? Diria que per a mossèn Ramon Muntanyola, com per a Verdaguer, hi ha una trena indestriable entre el poble, la terra i la fe, i per tant allò que canta és aquest continu on no es pot dissociar una cosa de l'altra, on els noms dels sants són els noms dels llocs, les festes del poble són les fetes del calendari litúrgic, la tradició arrelada és al mateix temps l'expressió de la fe, la invocació a una divinitat humanitzada i tangible, familiar. Podríem dir que el gran temari és aquesta tradició popular, quotidiana, domèstica, senzilla, no gens metafísica, enormement física, que d'una banda s'arrela amb la naturalesa, amb la geogra-

fia, amb els arbres i els ocells, amb les muntanyes i els conreus, i d'altra banda s'eleva en les invocacions a la Mare de Déu, als sants més venerats, a un Jesús humà, molt sovint el Jesús minyó (el pessebre com a temàtica, directa o indirecta, apareix d'una manera constant, així com tot allò que es vincula a la vivència popular del cicle nadalenc) i de vegades, no tantes, el Jesús que pateix a la Passió. Un poble al qual el poeta pertany, i se'n sent partícip, per la tradició i per la llengua. Una fe viscuda familiarment, pròxima, humanitzada. Un paisatge i una terra que és fonamentalment la catalana, però que acaba sent d'una manera o altra la de totes les terres que comparteixen la seva parla. Tres conceptes que no se sumen, estrictament, sinó que més aviat es confonen, es barregen. Esdevenen de fet una sola cosa. I això també lliga amb Verdaguer:

Sense una flor verdagueriana
hom no sabria com lloar
ni l'Infantó ni la Regina
ni la blancor de la farina
ni la riquesa de l'Altar.
No gosaríem dir l'encís
de tota cosa clara i bella,
ni de l'estel tremoladís
que és una mica de clivella
per on respira aquell país
de somni i goig i meravella.

Cantar, llavors. Però com? En el com, en la manera, mossèn Muntanyola se situa també en l'herència de mossèn Cinto. Cantar amb un vers curt, d'aparença senzilla, que s'inspira obertament en els metres i les estrofes populars, des del romanço a la cançó. Allò tan difícil d'aconseguir, i que Verdaguer resolvia amb un mestratge i un sentit de la llengua extraordinaris: que llisqui amb fluïdesa i sense aparent dificultat un vers precís i natural. La immensa major part de l'obra de mossèn Ramon Muntanyola participa d'aquest principi estilístic, que es mira en Verdaguer amb humilitat i amb devoció. Sap com n'és d' excepcional allò que Verdaguer aconsegueix, en termes estilístics, però tot i així es situa en la seva estela. Versos de cinc o set síl·labes, com els que utilitza tan sovint la cultura popular. Fins i tot provatures,

gràcils, de quatre síl·labes. Rimes consonants, habitualment, però també l'assonància en els parells del romanç cantat; rarament vers lliure. Frases curtes, molt puntuades, que s'encavalquen en dos o tres versos, quatre com a molt. Cançons per ser cantades.

Plorós desembre.
Hivern nuet.
(El cor tremola
com un Estel).

O l'estrofa del goig, també en el fons musical, de vers més llarg i rima més tancada:

Entre el Lliri que us floria
i l'Infant tocat del fred:
us lloem Santa Maria,
amb els monjos de Poblet.

O a mig camí, com en un cançó de Nadal, el vers de cinc síl·labes, a rima assonant. Sempre aquesta forma de cançó popular, passada pel sedàs de Verdaguer, dignificada pel poeta, convertida per tant en literatura, i que a través d'ell connecta amb les tres grans fonts del món de mossèn Muntanyola: la tradició que s'evoca a través de les cançons que passen de generació en generació a través de la família, la pertinença a un poble i a una gent que correspon a una geografia i una terra, la presència constant de l'imaginari de la religiositat popular, especialment vinculat al cicle nadalenc i al cicle de la passió:

Estrelles ferides
del goig de la nit
es pengem als rínxols
del Nen adormit.

Escrivia Albert Manent que les arrels de la poesia de Muntanyola són evidentment verdaguerianes —ell hi afegiria, com veiem després, l'empremta també de Maragall— però “sense aquella difícil —i sovint perillosa— actitud mística que el fa inimitable”. El comentari és precís, tot i que es podria discutir parlant de Verdaguer si quan agafa volada mística és quan adquireix

el més alt gruix literari o és quan se'ns allunya. En qualsevol cas, la poesia de Muntanyola no té aquest alè verdaguerià més èpic, més místic, més excessiu (per bé o per mal). Fins i tot quan tria el vers més llarg i més solemne, tot i que ho fa relativament poques vegades, no hi sentim la veu de Verdguer, sinó potser precisament la de Maragall:

Te'n vas anar sense donar-me avís.
Per què, sense comiat, feres partida?
I el sol brillava i el cel era tot llis.

O si es vol:

Plau-me la mar ben calma i ben serena,
amb aquell to tan blau i tan encès...

Fins i tot quan tria el vers més llarg, el decasíl·lab, per glosar el santoral en termes de present (Sant Jordi, com a patró i defensor de la catalanitat cristiana; Sant Francesc d'Assís per l'amor i la follia, gairebé lul·liana), els models no són en la poesia de Verdguer, tampoc en la de Maragall, sinó potser, si es vol, en alguns clàssics antics i moderns de la poesia castellana, des de Lope fins Rubén Darío. O qui sap si en Sagarra:

Francesc d'Assís, el sant de la follia,
l'avantguardista de l'amor dispers...

L'ombra de Verdguer és constant, però no total: ni es projecta sobre tot Muntanyola ni s'hi projecta tot Verdguer. En el gruix més gran de l'obra de mossèn Ramon, la que té més arrels populars i religioses, la de les Nadales i els Pessebres, la de les cançons que rimen com les que rima el poble, en alguns casos —no pas en tots— en les gloses a la seva geografia sentimental, hi ha la veu de mossèn Cinto. La veu gràcies a la qual la paraula (la paraula catalana, l'idioma), és després d'ell “altiva i escaient / i té unes ales d'ocell lliure / i és atrevida un pensament / de tanta set de córrer i viure”. Verdguer és el model per al sacerdot poeta. Però és lluny en el temps. I no pot ser l'únic model.

Forma noucentista, ànima maragalliana

Quan Josep Grau i Colell publica l'any 1975, de Zuric estant, la seva *Antologia de sacerdots poetes*, amb pròleg del bisbe d'Urgell Joan Martí i Alanís, hi inclou naturalment mossèn Ramon Muntanyola. Encara més, el llibre és dedicat al Cardenal de la Pau, Vidal i Barraquer, i s'encapçala amb una cita d'Espriu inequívoca: "Hem viscut per salvar-vos els mots"; immediatament després, abans d'introduir l'antologia, s'hi publica el poema de Ramon Muntanyola "Poema del cardenal proscrit". El bisbe Martí en el pròleg esmenta, entre d'altres, al seu amic mossèn Muntanyola. I s'explica l'enorme llista de poetes sacerdots interessants: "L'afany per arribar a l'home, en la seva acció pastoral, les confidències privilegiades que rep en el seu ministeri, el porten (al sacerdot) a conèixer les constants de la vida humana i a esdevenir un testimoni d'excepció de la manera de ser d'un poble, present com està en tota la geografia com un element natural de les comunitats assentades en la nostra terra des de temps immemorial". Segur que no pensa només en ell, però sembla un retrat molt ajustat de Muntanyola. I el conjunt de l'antologia, una molt bona síntesi del món eclesiàstic, cultural i polític al que pertanyia el nostre poeta, d'una manera destacada.

En aquesta antologia, publicada poc després del traspàs de mossèn Muntanyola, s'hi inclou un breu qüestionari on es demana als sacerdots poetes antologats algunes explicacions al voltant de la seva escriptura. Mossèn Muntanyola hi explica què és per a ell la poesia: "un gemec musical de l'ànima; una visió verbal del paisatge interior". I quan se li pregunta si creu que existeix una poesia específicament cristiana, respon: "No pròpiament; n'existeixen només alguns intents". Però allò que ens pot sorprendre més és la resposta quan se li demana quin són els seus poetes preferits dins de la literatura catalana i respon Maragall, Carner i Sagarra, tot i que afegeix entre parèntesi després del darrer nom, "aquest darrer només quant a una meitat de la seva poesia". I quan se li demanen els estrangers diu Tagore, Petrarca i Garcia Lorca. Per què la certa sorpresa? En primer lloc, per l'absència de Verdager, quan diu els noms catalans. I per la gran diversitat estètica entre els noms que ens proposa, en un cas i l'altre.

Certament, la pregunta no és a quins poetes voldria assemblar-se, ni quins són els models de la seva poesia. La pregunta

és quins poetes admira. I als poetes se'ls pot admirar per moltes coses. A Tagore, per la seva espiritualitat. A Petrarca, per la recerca de la perfecció formal, dins els paràmetres del classicisme. A Sagarra, o a la meitat de Sagarra a la que intuïm que es refereix el nostre poeta, pel doll vital i popular de la seva poesia, per la seva enorme capacitat d'escoltar i de traduir la veu popular. Ho hem vist quan parlàvem d'alguns versos de mossèn Muntanyola, on s'hi endevinen maneres de Sagarra. Però observem amb més atenció els altres noms. L'esment a Carner podria voler ser una adscripció implícita al noucentisme, com a ètica i com a estètica. Però, llegint Muntanyola, difícilment el podríem considerar un poeta noucentista. N'admira, n'estic convençut, la riquesa formal, la lleugeresa aparent però treballada, el sentit de la llengua. En alguns dels seus poemes sobre la terra i el paisatge hi ha l'empremta tècnica del noucentisme, l'amor a l'ofici de les paraules ben dites dels noucentistes. La vocació de fer-ho bé, tot i que Muntanyola era molt humil en la valoració del seu propi ofici de poeta. Però ni temàticament ni en el motor vital de la seva poesia Muntanyola no era ben bé un noucentista. No participa del que podrien ser els defectes del noucentisme exagerat (tan allunyats d'altra banda del Carner de *Nabí*) com ara una certa distància aristocràtica respecte a allò que és popular i una visió de la literatura com el terreny del joc i de la ironia més que no pas de la tragèdia i la convicció. Muntanyola no és un noucentista, però pot fer versos amb un cert dring noucentista, com els de "Mont-ral", possiblement ben primerencs, on s'hi endevinen ressons de Carner:

Alterosa vila
en un clap mesquí.
I per on s'enfila
l'home i el camí?
Sento la campana
(la mouria el vent?).
Quina llum galana
t'ha tornat lluent?

Albert Manent ha trobat en alguns poemes i en algunes imatges de Ramon Muntanyola també alguns ressons maragallians: "Quan Muntanyola diu de Núria que "ets l'hòstia que s'aixeca

/ del Pirineu a Déu” ningú no dubtarà que el símbol és dins la gran tradició maragalliana”. I té tota la raó. Ja hem vist també com es poden rastrejar ressons de Maragall en altres poemes de mossèn Muntanyola. Però diria que la influència de Maragall en Muntanyola no és tant sols ni principalment en l’imaginari ni en la forma, sinó en l’actitud i en el fons, en l’ànima. És tan estrany, veient la figura cívica de Ramon Muntanyola, que reivindicui com a pròxim el poeta de la paraula viva, però també el ciutadà capaç d’escriure, després de la Setmana Tràgica, “La ciutat del perdó” (sovint enmig de la incomprensió dels seus)?. Maragall podria ser llavors una referència humana, tan o més que literària. En un cert sentit, més que no pas Verdaguer. Verdaguer va escriure en un món estimat, pròxim, protegit, en tot cas anterior al gran esclat de la violència. Maragall escriu alguns dels seus millors textos després de la Setmana Tràgica. Entre l’ ”Oda a Barcelona” de Verdaguer (“Quan a la falda et miro de Montjuïc seguida...”) i l’ ”Oda Nova a Barcelona” de Maragall (“On te’n vas, Barcelona, esperit català...”) hi ha la gran sotraguejada violenta de la Setmana Tràgica, tan semblant en moltes coses a la sotraguejada tràgica de la guerra civil. A diferència de Verdaguer, Muntanyola i Maragall viuen el després de la tempesta. Fins i tot en l’esclat anticlerical del principi, el caos al mig, la repressió desmesurada al final. L’inici del poema maragallià adreçant-se a la ciutat, la descripció central de la tempesta (“i surt la marmanyera enrabiada / que empaita la monja i li crema el convent...”) i la crida final a l’esperança i a l’expiació, s’assemblen molt a l’estructura i el to de “Pàtria morent”, l’únic poema que Muntanyola dedica obertament a la tragèdia, del que parlàvem anteriorment.

La teia incendiària
a estendre’s inicia:
aquí en runes canvia
un temple sumptuós,
allí gentil capella
en munt de cendra muda...

Hi ha un paral·lelisme moral, a més d’una inspiració poètica, entre Ramon Muntanyola i el Maragall del perdó i la reconciliació. Més que amb Verdaguer. Potser Verdaguer és el que, literàriament, com a sacerdot poeta, és el que Muntanyola hauria

volgut ser. Però Maragall és el que ha hagut de ser, després de la tempesta, en les noves circumstàncies. D'un pren la forma, com la pren també en part dels noucentistes. De l'altre en pren l'actitud. I Carner, llavors? Carner és l'autor de les perfectes cançons noucentistes, iròniques i gràcils, abans de la guerra. Però Carner, en la postguerra, és també un símbol públic, el gran exiliat, el que ha hagut de marxar de la terra que estima, per fidelitat al seu país, com ho va haver de fer també Vidal i Barraquer. I Carner és en aquell moment, també, el poeta de *Nabí*. Un poema estèticament allunyadíssim (molt més del que podrien ser *Els fruits saborosos*) de la poètica de Muntanyola, però pròxim a ell per la seva actitud vital, per la seva grandària bíblica, pel simbolisme que ha adquirit en una postguerra que tant s'assembla, en els bàndols i les bandositats, a la guerra mateixa.

Tampoc García Lorca té una gran semblança estètica amb la poesia de Muntanyola. Potser hi ha algun ressò de Lorca en l'assumpció de formes i metres populars, que constitueixen llavors l'obra lorquiana més coneguda. Potser hi ha un emmirallament de tant en tant en les metàfores brillants del surrealisme, les comparacions agosarades, les adjectivacions imprevisibles. Però ben poca intersecció podríem arribar a trobar entre l'estètica de *Poeta en Nueva York* i la mirada de Muntanyola sobre els petits pobles i els camps del seu país. Llavors, per què Lorca? Potser perquè, com ja hem dit, una cosa és quina poesia voldries fer i una altra quina t'agrada de llegir. No han de coincidir pas per força. Però potser una altra raó de la tria és la significació de la figura de Lorca en la llarga postguerra. García Lorca és un màrtir, d'una de les bandes. El pare i el germà de Muntanyola són màrtirs, aparentment, de l'altra banda. Potser Ramon Muntanyola fa seu, a través de la poesia, i com a mirall de reconciliació, el màrtir de la banda que figura que no li toca. El màrtir dels altres, com si diguéssim. Per dir-nos que tots els màrtirs són de tots. Se'm dirà que la reivindicació de Lorca, de Carner, de Maragall, no és un reconeixement cívic, sinó literari. Però, ho hem dit des del primer moment, en la figura de Ramon Muntanyola la mirada cívica, la fe religiosa, la fidelitat a Catalunya i a la seva llengua i la pròpia biografia es van trenant en tot moment d'una manera indestriable. Quan dius que un poeta t'agrada, estàs dient moltes coses. No parles només de com escrius. Parles també de què diu. I de com es mira el món.

Potser aquestes referències als grans poetes per la seva actitud moral ens parlen poc de la poesia que escriu Muntanyola. D'aquesta ens parla més Verdager. Però si les tries que fa Muntanyola dels grans poetes del perdó i de la reconciliació, de la voluntat d'entendre's i de passar pàgina, són per motius més cívics i religiosos que no pas literaris, potser aquestes tries ens informen precisament de la poesia que no va escriure Muntanyola. Perquè potser l'opció literària de Muntanyola, a favor del perdó i de la reconciliació, va ser precisament no burxar en la ferida, no donar sortida literària als sentiments que indubtablement li havien de provocar els fets tràgics de la guerra civil. No parlar-ne era la seva contribució al perdó. Perquè la feina que havia encomanat a la seva poesia era precisament la de construir. La d'ajudar a l'esperança del "dia que vindrà...". Que no és el dia de la venjança, sinó el d'una nova unitat gloriosa.

El mirall de Vidal i Barraquer

Si els noms que hem esmentat són els que tria com a referència el mossèn Muntanyola poeta, sigui per proximitat formal, sigui per semblança en l'actitud, el mossèn Muntanyola sacerdot i ciutadà s'emmiralla des de bon començament en la figura del cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona mentre ell era al Seminari i amb una trajectòria pública específica i diferenciada dintre de l'església, abans, durant i després de la guerra civil, sobre visions del món ben pròximes a la del poeta. Recordem-ho: Vidal i Barraquer va ser dels pocs bisbes que va acceptar l'adveniment de la república com el resultat de la voluntat explícita del poble, va tenir una actitud positiva respecte a l'estatut de Catalunya i una relació cordial amb algunes altes personalitats republicanes com Alcalá Zamora. En esclatar la guerra, va ser perseguit pels milicians de la FAI, empresonat a Montblanc i va poder salvar la vida gràcies a la intervenció personal decidida del conseller de cultura de la Generalitat Ventura Gassol. Es va haver d'exiliar a Itàlia, prop de Lucca, fugint d'aquesta persecució, però des d'allà es va negar a signar la carta col·lectiva de l'episcopat espanyol a favor del bàndol franquista. Amb la victòria de Franco, li va ser negat el retorn a la seva diòcesi, a la qual mai no va renunciar, i va mantenir el seu exili també en el nou

règim, passant a Suïssa quan Itàlia va ser ocupada pels nazis. Va morir a Suïssa i les seves despulls tampoc no van poder tornar a Tarragona fins l'any 1978, malgrat les peticions de bona part de l'Església catalana, entre les quals la de mossèn Ramon Muntanyola, que ja no ho va arribar a veure.

Per a mossèn Muntanyola, l'Església que representava el cardenal Vidal i Barraquer, perseguida pels uns, sense identificar-se amb els altres, compromesa amb el país, era la seva Església. I el país, el seu país. Per tant no és estrany que fos per ell una figura estimada, però també heràldica, una bandera que permetia expressar amb claredat la incomoditat amb el present a partir dels anys quaranta i el projecte de futur d'una Catalunya recuperada, que en la seva mirada havia de tornar a valorar plenament la seva identitat cristiana. L'exili, en vida i en mort, del cardenal eren doncs, també, el senyal d'un present incomplet, errat, i la guia per una feina simbòlica de retrobament, que en el dia a dia literari i pastoral no en tenia res, de simbòlica, era tangible i quotidiana. Ja hem esmentat en diverses ocasions el poema que escriu mossèn Muntanyola en la mort de Vidal i Barraquer, que es va produir a Friburg, Suïssa, l'any 1943. No és tant sols una elegia. És una vindicació i sobretot una proclama: el país trencat, la Pàtria partida pel sotrac dolorós de la guerra civil, tornarà a ser una quan es retrobin els ossos del cardenal i la seva terra. Llavors es tornaran a ajuntar l'ànima i el cos del país. Dit des de l'any 1943, era una proclama prou agosarada. De fet, és la mateixa proclama que farà, més extensa i encara més densa, l'any 1968, en retornar d'un pelegrinatge a la tomba de Vidal i Barraquer a Suïssa, en un poema més llarg, en tres parts, titulat "El cardenal proscrit", que comença dient-nos:

Vinc de Suïssa!

Pelegrí

d'una Vall fresca i llunyadana
on, en la pau d'un Monestir,
vora els avets i una campana
jeu, en espera de repòs
definitiu a la solana,
un home ferm!

I conclou, precisament perquè —tal com ja insinuava en el

primer poema, vint-i-cinc anys abans— Vidal i Barraquer jeu, però no té repòs:

El que no han dit l'ocell i l'ona,
l'Amor ho canti a plena veu:
El Cardenal de Tarragona
retornarà a la seva Seu!

El poema, com l'anterior, desitja —per damunt de tot— la tornada de les despulles del cardenal. Ha de ser el signe que tanqui una separació entre la terra i l'ànima, deia abans. Però vint-i-cinc anys després hi ha matisos nous. D'una banda, una identificació més explícita amb Vidal i Barraquer, com a pastor de la reconciliació i del perdó, que el poeta considera la veritable obligació del cristià. D'una altra, la necessitat d'acció, o si es vol, la vergonya per la manca d'acció i de coratge:

Davant el cos
—mitrat d'oprobis i silenci—
del Cardenal exiliat,
sense una veu que ens el defensi;
culpable sols d'haver estimat,
i ungir la pau, com Crist volia:
Jo, pelegrí que el gran pecat
he compartit, de covardia,
amb tot el poble cristià
—adés ardit— de Tarragona,
sento vergonya!

Aquests dos poemes, claus en l'obra en vers de mossèn Ramon Muntanyola, claus també per entendre el seu compromís cívic i pastoral, són la introducció natural a la seva principal obra en prosa, la biografia del Cardenal, sota el títol, descriptiu i combatiu a l'hora, de *Vidal i Barraquer. Cardenal de la Pau* (1970). Estem parlant d'un llibre que és, a la vegada, la biografia documentada de Vidal i Barraquer, la seva vindicació apassionada i un testament personal del propi mossèn Muntanyola, que l'escriu en els seus darrers anys. Sense aquest component actiu, programàtic, que va més enllà de l'erudició, potser mossèn Muntanyola no hauria acceptat el suggeriment dels amics de capbussar-se en

una obra biogràfica a la que no estava avesat. Potser n'hauria tingut prou amb les notes primeres que va redactar per a un opuscle que es va repartir en un acte gairebé clandestí que es va celebrar al monestir de Poblet en els vint-i-cinquè aniversari de la mort del Cardenal. La biografia va representar un treball enorme de consulta d'arxius, amb documents inèdits i amb un munt d'entrevistes personals, entre ells al mateix Ventura Gasol, en el seu exili. També el pelegrinatge a Suïssa. L'objectiu no és erudit. L'objectiu està dibuixat en el poema. D'una banda, la vindicació d'un home i d'una manera de veure l'Església i el país que per a Ramon Muntanyola era enormement pròxims. Diu en el poema: "sense una veu que ens el defensi". Ell es proposa ser aquesta veu. Però l'objectiu final és el que comparteixen els dos poemes, d'alt valor simbòlic: el retorn de les despulles a Tarragona. El retrobament. Com a acte de reconciliació, fonament de la pau. Ho va dir en prosa, però ja ho havia dit en vers, mossèn Muntanyola. I en una època ben adversa, encara. La publicació d'aquesta biografia provocà el tancament, per ordre governativa, de l'Editorial Estela, que l'havia editada.

En aquesta qüestió, com en totes les altres, l'obra poètica de Ramon Muntanyola forma un conglomerat indestruïble amb el conjunt de la seva personalitat, amb la vida pastoral, amb la militància cívica i cultural, amb la mirada sobre una societat canviant, amb una biografia a estones intensament dramàtica i ètica. Ens hi podem acostar des d'una perspectiva estètica, en el marc de la història de la literatura catalana, buscant influències i referències, analitzant estrofes i ritmes. Ho hem fet en aquestes pàgines, en alguns moments, però no n'hi ha prou, per a copsar la importància de la seva figura. El mateix mossèn Muntanyola era molt humil, més del compte, en la consideració de la seva poesia. L'acompanya sempre, però potser no és l'eix que vertebrava la seva vida, com ho és sens dubte d'altres escriptors. És una branca més d'un arbre més gran. I el conjunt d'aquesta trajectòria, també amb la poesia, no només amb la poesia, és un testimoni per entendre el present de Catalunya, de la seva Església i de la seva cultura.

La trajectòria de mossèn Muntanyola, en el seu conjunt, és una extraordinària il·lustració d'una de les claus del nostre present. El camí que va des del dolor per la mort dels familiars assassinats a començament de la guerra fins al paper —confrontat al

règim autoritari— en la construcció d'una nova societat democràtica, on la llibertat i la catalanitat, la justícia social, el diàleg entre creients i no creients i la modernitat fossin valors nuclears i compartits, és el que explica algunes de les grans diferències entre la societat catalana dels anys trenta i l'actual. I explica la força i l'arrelament d'aquests valors. Personalitats diverses com Josep Massot i Muntaner o Albert Manent, entre d'altres, han glosat en textos significatius la rellevància de la vida i de l'obra de mossèn Muntanyola en aquest llarg camí. Un camí que passa per la reconciliació i el perdó. Mossèn Muntanyola, al costat de molts altres, va fer aquest camí. Va alimentar aquesta reconciliació amb les seves paraules i de vegades amb els seus silencis; el va alimentar vindicant la figura de Vidal i Barraquer i escrivint poemes al pessebre en homenatge a les arrels de la fe popular de la seva infantesa; recorrent el país de dalt a baix i cantant-lo en poemes que de vegades són epigrames magnífics; parlant, escrivint, predicant, ajudant i vivint amb una exemplaritat insòlita en l'època que li tocà de viure. La seva poesia en resta com a testimoni, el testimoni d'un temps i d'un corrent de pensament i de vida, el catalanisme cristià, que ens ha fet com som.

JOAN MARIA PUJALS

L'obra poètica de Ramon Muntanyola és un dels retrats més precisos i brillants de molts llocs de la nostra geografia. És també, en la millor tradició verdagueriana, una expressió fresca i amable de la religiositat popular. I és sobretot una il·lustració literària i vital de l'itinerari del catalanisme cristià, des de la persecució dramàtica de finals del trenta fins al seu pes decisiu en l'antifranquisme i en la configuració de la Catalunya d'avui. Per això, als cent anys del seu naixement, la recuperació d'aquesta veu poètica, a través de la contextualització i de la tria de Joan Maria Pujals, esdevé sobretot el retrobament d'un extraordinari cant a l'esperança.

ISBN 978-84-9883-905-0

496

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR